

VOLKSGEZONDHEID EN ALKOHOLISME

DOOR

H. F. OVERHOFF.

Eenige jaren geleden verdeelde iemand, in een artikel, in een Engelsche Revue, over het alkoholisme, Europa in »natte» en »droge» staten, om een amerikanisme te gebruiken. Hij rangschikte de zuidelijke staten: Spanje, Portugal, Italië, Griekenland en ook Frankrijk onder de onthoudingsstaten, terwijl Noord-Europa aan alkoholisme leed. De stelling van den schrijver was, dat Noord-Europa in een overgangperiode verkeerde. De zuidelijke staten hadden al sedert geruimen tijd de dronkenschapperiode achter den rug en het doorgestane alkoholisme van vroegere eeuwen had nu deze meer zuidelijke volken, waaronder ook Frankrijk, de begeerte naar sterken drank ontnomen, terwijl de jongere staten van Noord-Europa ook langzamerhand ontzuurd zouden worden zoodat door verzadiging ook de trek naar, of de behoefte aan alkohol zoude verdwijnen. Wanneer men echter het geschrift leest van HENRI DAGAN over *L'alcoolisme, Critiques des Remèdes in l'Humanité Nouvelle* van Februari 1901 en denkt aan de wetgeving en aan de pogingen tot betere reglementeering van het vorige jaar en van dit jaar, in de Fransche Kamers aanhangig, dan moet men wel tot het besluit komen dat de voorgaande stelling onjuist is; want de vermeerdering van het gebruik van alkohol bestaat niet alleen in de noordelijke landen, maar de verhouding is voor de zuidelijke landen, voor Frankrijk in het bijzonder, veel meer onrustbarend. Wie heeft in den laatsten tijd niet gelezen over het ontzettende brandewijn-gebruik in Bretagne en Normandië door den arbeidenden stand van beiderlei kunne? Volgens DAGAN, aan wien wij in dit artikel de cijfers, op Frankrijk toepasselijk, ontleenen, werd in 1850 in Frankrijk belasting betaald van 585.200

hectoliters, in 1870 van 882.790 en in 1895 van 1.549.045. Dit wordt steeds meer. Als men nu daar bijvoegt alles wat aan het oog van den fiscus ontsnapt, en dat is volgens competente schrijvers omstreeks 500.000 hectoliters, dan komt men tot een jaarlijksch gebruik in Frankrijk van 2.000.000 hectoliters. Men heeft berekend dat $\frac{1}{10}$ van de geheele bevolking er $\frac{3}{4}$ van drinkt. Dat beteekent dat 4 millioen Franschen gemiddeld jaarlijks 40 liter alcohol van 100°, dat is 100 liter brandewijn *per hoofd* drinken.

In Engeland is het drankverbruik zeer groot en neemt ook jaarlijks toe. 36 pct. van 's lands inkomsten spruiten daaruit voort, terwijl deze in Frankrijk slechts 19 pct. bedragen, tegen 18 pct. in Duitschland en 28 pct. in de Vereenigde Staten. Nu rekent SHERWELL de bevolking op 40 millioen, waaronder 14 millioen kinderen zijn onder 15 jaar en 3 millioen geheel-onthouders. De overblijvende 23 millioen geven uit £ 161.163.475 aan drank in den een of anderen vorm, hetgeen een bedrag maakt van £ 7.10 per hoofd (fl. 84.60) of, over de geheele bevolking omgeslagen, £ 3.19.11 $\frac{1}{2}$. Het drankverbruik voor die drinkende 23 millioen komt te staan op ongeveer 228 liter bier; 8 liter sterken drank en 2 liter wijn. De verhouding van den sterken drank steekt hierbij gunstig af bij Frankrijk, met de 100 liter per drinkend hoofd, en staat ongeveer op de helft met die van den onthoudersstaat Maine, waar in 1893 *per hoofd* het gebruik was 2 liter rum en 2 liter whiskey, zooals blijkt uit *The Liquor Problem in its Legislative Aspects* by FR. H. WINES and JOHN KOREN, uitgegeven op last van het Sub-Committee (bestaande uit de leden CHARLES W. ELIOT, SETH LOW en JAMES C. CARTER) van de Commissie van Vijftig, aangesteld door de Vereenigde Staten om het drankprobleem te onderzoeken.

Zooals in Frankrijk $\frac{3}{4}$, betalen de werkende klassen in Engeland $\frac{2}{3}$ van den verbruikten drank (hoewel hoofdzakelijk aan bier), zoodat in 1899 £ 108.000.000 is uitgegeven door 30.400.000 personen, die 6.080.000 huisgezinnen uit den werkenden stand vertegenwoordigen. In 1899 gaf elk arbeidersgezin gemiddeld niet minder dan £ 17.15. 3 d. of 6 s. 10 d. (fl. 4.10) wekelijks uit aan alcoholische dranken, een som die gelijk staat aan *het vijfde* van het geheele inkomen van het gezin, daar men volgens den grooten onthouder ROWNTREE mag aannemen, dat in Engeland het gemiddelde wekelijksche inkomen van een familie uit den arbeidenden stand 35 s. is (f 21.—) Een andere statistiek over het alcohol-verbruik in Engeland is eenigs-

zins anders; dan namelijk zoude het alcoholverbruik bedragen, met inbegrip van bier, wijn en sterken drank, 79,782,063 gallons, in Schotland 7,865,585 gallons en in Ierland 7,257,234 gallons alcohol. Dit maakt een gemiddeld verbruik van 94,904,882 gallons of 2,34 gallons *per hoofd*, wat gelijk staat met ongeveer 9,5 liter. Dezelfde statistiek geeft ook, maar *alleen* voor de *spiritualiën*, [wijn en bier dus *niet* inbegrepen] *per hoofd*:

Voor Duitsland	7.9	liter.
„ Frankrijk	8.79	»
» de Vereenigde Staten	3.9	»
» het Vereenigd Koninkrijk	4.6	» ¹
» Nederland	8.16	»

Hoe het zij, Frankrijk's alcoholgebruik neemt steeds toe en in veel ruimer mate dan het geval is met de omliggende landen. DAGAN geeft verschillende maatregelen in overweging, maar komt tot de slotsom, dat de meeste tot nu toe niet alleen geen uitwerking gehad hebben om het buitensporig alcoholgebruik te doen verminderen, maar dat deze in Frankrijk zelfs moeilijk zouden zijn toe te passen. Hij begint met het beletten van den alcoholverkoop (prohibition), en wijst er op hoe dit systeem in de Vereenigde Staten mislukt is. Veel krasser dan de Fransche schrijver heeft zich het hoofd der universiteit te Ottawa daarover uitgelaten, toen eenige malen in de verschillende staten van Canada pogingen werden aangewend om te trachten dezen tot »*dry*» (droge) staten te maken. Hij wees op den onthoudersstaat Maine en vooral op het daar heerschende misbruik en op het toenemend aantal idioten en krankzinnigen.² Zelfs het zooeven genoemde *sub-committee*, waarin de bekende staatsman SETH Low van de Vredesconferentie zitting had, een lichaam officieel aangesteld door de Vereenigde Staten van Amerika, ten einde de werking van de verschillende systemen in de verschillende staten te onderzoeken met betrekking tot het alcoholmisbruik, getuigt in het boven aangehaald verslag over de onthoudersstaten *Maine* en *Jowa*: »In *Maine* en *Jowa* zijn er altijd graafschappen en gemeenten geweest in volslagen en geslaagde rebellie tegen de wet (verbod van gebruik van sterken drank). Het verbieden heeft natuurlijk niet den hartstocht naar drank kunnen beletten, en deze zal altoos weerstand

¹ Dus 4.6 liter alcohol wordt in bier en wijn aldaar per hoofd verbruikt.

² Dit wordt ook toegeschreven aan het daar vermeerderd clandestiene gebruik van narcotica in plaats van alcohol.

bieden aan elke inkrimpende wetgeving. Zeer groote bezwaren zijn verbonden aan de wetgeving op het verbod. De pogingen om deze wet van kracht te doen zijn gedurende de laatste veertig jaren hebben eenige zeer onvoorziene resultaten ten gevolge gehad, wat betreft den eerbied voor de gerechtshoven, de justiciële procedure, den eed en de rechtspleging in het algemeen, en op de rechtbank, de wetgevers en de ambtenaren. Men heeft de wet zien verkrachten, een geheel geslacht van wetsovertreders uit gewoonte en doorkneed in ontdrukerij en schaamteloosheid zien ontstaan, alsmede rechtbanken zonder uitwerking door golvingen van de politiek, uitstel, meeneed, verwaarloozing en andere misgeboorten van de rechtspraak, omkoopbare rechters met Janushoofden, weifelende en onoprechte wetgevers, schijnheilige kandidaten voor een ambt, vol streken, en ambtenaren ontrouw aan hunne beloften en aan de redelijke verwachting van het publiek. Deze onzedelijkheden zijn ontstaan en voor ieder zichtbaar geworden door een wetgeving, die een volkomen zedelijk doel had. Maar de drankhandel, die veel winst oplevert, is in staat geweest, wanneer hij aangevallen werd door een wetgeving welke dien handel verbood, om de boeten te betalen, om het geld voor omkooprij en voor stilzwijgendheid te leveren, en om groote bedragen te besteden voor politieke doeleinden. Dit geld heeft gemaakt dat de lagere rechtbanken, de politie-administratie, de politieke lichamen en zelfs de verkiezingen totaal bedorven zijn: overal, waar de stemkracht van den drankhandel en zijne bentgenooten aanzienlijk is, worden kandidaten voor een ambt en zij die een ambt hebben in de verleiding gebracht om een gevaarlijk handelsbelang naar de oogen te zien, dat dikwijls in tegenspraak is met het publiek belang. Herhaaldelijk toegeven aan de verleiding veroorzaakt algemeene degeneratie in het openbare leven, verwekt minachting voor de openbare ambten en maakt deze betrekkingen natuurlijk minder gewenscht voor eerlijke lieden. Demoraliseerend op het groote publiek werkt verder het zien van rechters, politiedienaren en aanbrengrers, die een verbodswet slechts zoo lang van kracht laten zijn, als zij in boeten en aanbrengrer loon en voordeel hebben, maar niet ver genoeg doorzetten om den handel uit te roeien en dus de bron van hunne inkomsten te dooden.

Elke wetgeving, die ten doel heeft den handel in sterken drank te beperken, behalve misschien de eenvoudige accijns, staat min of meer bloot aan deze beschuldigingen, maar de wetgeving die drank-

handel verbiedt, is de ergste van alle in dit opzicht, omdat deze de drankhandelaars en hunne afnemers tot het uiterste verzet aanspoort."

Het verkeerde van »*Prohibitory legislation*» kon moeilijk duidelijker worden uitgelegd en het gevolg is dan ook geweest, dat deze Staats-Commissie haar onderzoek over den uitslag van de werking van die verbodswetgeving over 40 jaren in den »drogen» staat Maine besluit met de woorden:

»De bedervende invloed, welke wordt uitgeoefend door een groot gedeelte der maatschappij, dat in voorspoed verkeert door elke wet te verkrachten, heeft geen verdere toelichting noodig; immers omkoopning, meened en ambtelijke oneer sluiten zich hierbij onmiddellijk aan." Het zou te lang duren om al de tegenwerpingen te volgen, die het comité maakt; laten wij daarom teruggaan naar onzen Franschman en hooren wat hij verwerpelijk acht in de toepassing van geheel verbod van verkoop in Frankrijk. Hij begint met van prohibatieve maatregelen te zeggen, dat zij bedrog in de hand werken en het gebruik van alcohol niet beletten. In 1892, zegt hij, schreef de katholieke bisschop van Fargo in Noord-Dacota: »Men verkoopt tegenwoordig meer spiritualiën dan vóór de verbodswet. Boeren, die vroeger een of twee glazen in de kroeg dronken, als zij in stad kwamen, hebben nu tehuis vaatjes van 5 gallons (ongeveer 21 liter), waaraan ze elk oogenblik een bezoek brengen." Dr. LEGRAIN, de voorzitter van de »Société Antialcoôlique» schreef, dat men zich niet met de hoop moest vleien, dat in Frankrijk ooit de openbare macht maatregelen zou nemen om het drankgebruik te beteugelen, zoolang de Franschen nog liefhebbers van een glaasje zijn en zoo lang nog vier en een half millioen kiezers belang hebben bij den verkoop van alcohol. Volgens een statistiek van FRANCK (*l'Alcoolisme et la femme*) bestaan deze vier en een half millioen kiezers uit:

Bij den wijnoogst verbondenenen.....	1.324.077
Bij den cideroogst ".....	1.065.210
Smeden, kuipers, timmerlieden, enz.....	30.000
Fabrieken van glazen en karaffen voor koffiehuzen, enz.....	13.000
Drankindustrieën (brouwers, distillateurs, handelsreizigers).....	90.000
Vervoer van bier, wijn en sterken drank.....	40.000
Verlichting van koffiehuzen, kroegen en hotels.....	23.300
Hotelhouders, koffiehuishouders, logieshuishouders.....	533.272
Kleinhandelaars in voedingsstoffen, die tevens wijn en sterken drank verkoopen.	500.000
Wijnboeren, die hun eigen product stoken (<i>Bouilleurs de Cru</i>).....	730.000
	<u>4.348.859</u>

In Frankrijk zou voorzeker hetzelfde gebeuren als in Engeland in 1736, toen door SIR JOSEPH JEKYLL een wet gepasseerd is geworden, welke den verkoop van sterken drank in het klein bijna geheel verbod. Londen kwam in opstand, het huis van SIR JOSEPH moest dag en nacht door soldaten beschermd worden en eindelijk werd de wet zoo overtreden, dat zij een voorwerp van verachting en spot werd.

Het staatsmonopolie van Zuid-Carolina is in werking getreden op 1 Juli 1893. Dit was, volgens VAN DEN HEUVEL, een belemmerend systeem en heeft aanleiding gegeven tot eene agitatie voor revolutie.

Het aantal verkoophuizen van drank was volgens die wet beperkt tot niet meer dan één per graafschap, terwijl f 3000 borg werd geëischt en de verkooper zijne spiritualiën slechts kon inslaan bij den regeeringscommissaris. En wat was de uitslag van dezen strengen maatregel? Dat de fabrikanten en de verkoopers *eene oppositie van de verbruikers oprichtten en ondersteunden*. De agenten van den fiscus werden op steenen onthaald. De militie werd opgeroepen om de orde te herstellen, doch weigerde op te komen en de gouverneur TILMAN was genoodzaakt federale troepen te laten aanrukken, ja zelfs de wet gedurende drie maanden op te heffen. Men moet dus tot de conclusie komen dat het niet verstandig zoude zijn, om in Frankrijk verbodsbepalingen toe te passen.

Wat betreft het monopolie van den staat, DAGAN wijst op het systeem van ALGLAVE, dat ten doel heeft de staatsinkomsten te vermeerderen en alcoholische dranken te vervaardigen, die zonder gevaar, of ten minste zoo weinig mogelijk vergiftig zijn. De Staat koopt de sterke dranken, na ze chemisch te hebben laten onderzoeken. Men legt er dan den accijns op en levert ze in speciale flesschen aan de verbruikers. De fabrikant kan alcohol in het groot blijven vervaardigen en deze aan den Staat of aan de groothandelaars verkoopen, maar bij een verkoop aan de kleinhandelaars treedt de Staat tusschenbeide en begint zijn monopolie; alsdan moet de accijns geheven worden en de drank scheikundig onderzocht, ten einde de verzekering te geven dat, hoewel hij den drinker nog wel benevelen kan, hij hem ten minste niet kan vergiftigen. Dit volgens ALGLAVE; hoewel toch, mijns inziens, beide gevallen, vergiftiging en dronkenschap, in deze zaak onafscheidelijk verbonden zijn, temeer als men in overweging neemt, dat zelfs het voortgezet gebruik van chemisch zuiveren alcohol zenuwdegeneratie

veroorzaakt. PAUL LEROY-BEAULIEU heeft het staatsmonopolie in Zwitserland behandeld, alwaar dit systeem een aanzienlijk verlies aan de schatkist opleverde, weshalve hij het eene »Mystification financière» noemt. Daarenboven is het systeem van ALGLAVE zeer gemakkelijk te ontduiken en vergiftige alcoholische dranken, *clandestien* geproduceerd, zullen steeds den verbruiker toevloeien, vooral nu de nieuwe goedkoope distilleer-toestellen uitgevonden zijn, welke, volgens MAURITS VAN LAER, zeer gemakkelijk te behandelen zijn, daar het openzetten van een kraantje daartoe alleen vereischt wordt.

De kleinere distilleer-toestel weegt 6 kilogram, is hoog 75 centimeter en distilleert in 24 uur bijna een hectoliter vloeistof, terwijl de kosten van brandstof 40 cent bedragen en het geheel 75 francs kost.

Te verwonderen is nu dat DAGAN niet melding maakt van de telkens ontdekte clandestiene stokerijen in Londen ter fabricatie van »kosher» dranken. Het schijnt dat de (arme) Israëlieten in deze wereldstad niet den sterken drank mogen drinken, welke gestookt wordt in de gewone fabrieken en verkrijgbaar is in de koffiehuisen, kroegen, enz. Op den fabrieksalkohol is natuurlijk de belasting betaald en dus is de »kosher» drank veel goedkooper; nergens heb ik althans kunnen vinden dat er erkende »kosher» branderijen zijn. Verder is het wel vreemd, dat DAGAN niet gesproken heeft van het staatsmonopolie in Rusland, hetwelk ten minste voor den Staat voordelig schijnt te werken. De staat in Rusland stookt zelf. Alle daaraan werkzame personen zijn ambtenaren, zelfs de flesschenschoonmakers en de kurkers. De Staat garandeert zuiveren drank te leveren. In de verkooplokalen mag de drank niet gedronken worden. Deze wordt geleverd in verzegeld gekurkte flesschen. Dat natuurlijk desniettegenstaande veel drank clandestien gestookt wordt, is buiten twijfel, daar de winst te groot is om niet tegen het risico op te wegen. Het Gothenburgsch systeem is te bekend om hier nog nader te bespreken, en ook DAGAN roert het niet aan.

Een ander middel, waarmede men poogde het misbruik van alcohol tegen te gaan, is de verhooging van de kosten door middel van accijnzen en om allengs het artikel zoo duur te maken, dat het voor het groote publiek moeilijk te verkrijgen is. Hier is weer de eeuwige strijd tusschen praktijk en theorie. In Frankrijk heeft men tevens de vermindering van accijns toegepast op zoogenaamde *gezonde* dranken, door in 1881 de rechten op den wijn met 70 millioen te verminderen; het resultaat was, dat de prijs even hoog bleef.

Die 70 millioen, welke de schatkist schade leed, zijn eenvoudig gevloeid in de zakken van de handelaars. Wat de belasting op alcohol betreft, deze was in 1824 50 francs de hectoliter, in 1830 37 frs. 40; in 1854 60 frs.; in 1860 90 frs.; in 1871 156 frs. 25; en nu dit jaar wil men weer den accijns (den plaatselijken in Parijs) voor wijn verminderen en voor spiritualiën verhoogen.

Men moet nu niet denken dat alsdan het gebruik vermindert; alleen de fiscus heeft voordeel van de verhoogde rechten. Toen men in 1860 de alcoholbelasting verhoogde, werden 16 millioen meer ontvangen, na de verhooging van 1871 9 millioen, het verbruik verminderde met 300.000 hectoliters, om weer te rijzen tot het vorige bedrag in 1875. *Alleen de belasting* was vermeerderd met 70 millioen.

LEROY-BEAULIEU heeft opgemerkt dat men de belasting kan verdubbelen, zonder dat de prijs van den verkoop in het klein grooter wordt; want de kroeghouder verhoogt den prijs per glas niet, maar doet er water bij, of misschien andere stoffen. In Engeland daarentegen kan zulks niet zoo gemakkelijk geschieden, omdat daar op ongeregelde tijden de kroegen bezocht worden door inspecteurs, die, evenals bij de melkrondbrengers, monsters van de ten verkoop aangeboden waar in gezegele fleschjes medenemen en die aan de daarvoor aangestelde scheikundigen ter hand stellen.

Blijkt het nu, dat een kroeghouder meer water in zijn drank gedaan heeft dan de wet voorschrijft, dan wordt hem een hooge boete (f 50 meen ik) door den politiemagistraat opgelegd en, bij herhaling, hem het patent ontnomen om dat vak uit te oefenen.

Hieruit volgt natuurlijk, dat de prijs van den sterken drank, welke niet aangengeld mag worden, in Engeland veel hooger is dan in Frankrijk en dat, als men toch het risico wil loopen vervalschte te verkoopen, ook deze zoo veel duurder is en dus buiten het bereik van velen.

LEON SAÏ heeft geconstateerd dat de aanzienlijke lasten, die op den alcohol drukken, noch de productie, noch het gebruik verminderd hebben. Alleen heeft de alcoholindustrie meerdere alcoholica uitgevonden, welke men *goedkooper* kan verkoopen dan den zuiveren brandewijn, niettegenstaande een accijns van frs. 156.25 en zelfs voor Parijs van frs. 186.25, en welke *veel gevaarlijker* zijn voor den verbruiker.

Ook de parlementaire commissie tot onderzoek in Frankrijk, in 1886, heeft, bij monde van den heer CLAUDE DES VOSGES, eveneens te

kennen gegeven dat verhoogde belasting op alcoholische dranken het gebruik niet vermindert.

In ons land is dit eveneens het geval.

Een verder middel is de inkrimping van gelegenheden waar sterke-drank te verkrijgen is, een systeem dat in ons land nu in toepassing wordt gebracht. De directeur van het statistisch bureau van het Zwitsersche bondgenootschap is tot de conclusie gekomen, dat het gebruik in de landen waar inkrimping toegepast is (Zweden, Denemarken, Finland en Duitschland) *niet* vermindert is.

Wat ons land betreft, is eene, zij het geringe, gestadige daling in het drankverbruik te bespeuren. In 1883 was het gebruik per hoofd 9.69 liters en het is gedaald tot 8.16 liter in 1899. (Staats-almanak Pyttersen). Dit nu kan zijn oorzaak hebben, ten 1^{ste} in den verhoogden accijns, welke in 1883 fl. 57 per hectoliter à 50 pct. bedroeg, en gestegen is tot fl. 63 in 1894; ten 2^{de} in de strengere wetsbepalingen in de wet op de openbare dronkenschap; ten 3^{de} in de vermeerderde liefheberij voor sport, die zeer zeker de matigheid bevordert, en ten 4^{de} in de bepalingen omtrent het aantal drinkgelegenheden op de bevolking. Dat dan deze bepalingen langzamerhand invloed kunnen gehad hebben is waarschijnlijk het geval, en de scherpere toepassing van deze wet met Mei aanstaande zal, als zij geen moeilijkheden in de uitvoering zal onder vinden, zeker een tijdelijke vermindering in het verbruik veroorzaken.

Ik laat hier volgen de getallen van de drankinrichtingen met vergunning volgens genoemden almanak:

Provinciën	1882	1900	maxim. volg. de wet.
Noordbrabant.....	5.416	4.057	2.143
Gelderland.....	3.485	2.784	1.906
Zuidholland.....	5.250	4.102	3.020
Noordholland.....	4.376	3.633	2.536
Zeeland.....	1.627	1.150	794
Utrecht.....	1.410	1.089	710
Friesland.....	2.514	1.760	1.205
Overijsel.....	1.790	1.526	1.143
Groningen.....	2.818	2.012	1.047
Drenthe.....	1.032	773	549
Limburg.....	2.973	1.422	1.034
	<u>32.691</u>	<u>24.308</u>	<u>16.087</u>

Van 1882 tot 1900 zijn dus 8383 drankinrichtingen opgeheven, dus in 8 jaren tijds; bijna hetzelfde aantal, t. w. 8221, moet in dit jaar verdwijnen. In 1899 bedroeg de accijns op het gedistilleerd hier te lande het groote bedrag van fl. 25.738.781 of per hoofd fl. 5.07. Dit is echter een vermindering bij 1894, toen het bedrag was fl. 26.465.559 of per hoofd fl. 5.59.

Men is echter lang niet zeker of het verminderde gebruik van sterken drank ontstaan is door het geleidelijk verminderen van het aantal drankinrichtingen met vergunning hier te lande.

RAFFALOVICH wil althans gevonden hebben, dat er geen verband is tusschen het aantal kroegen en de onmatigheid, en om verder met DAGAN mede te gaan, in *Norwich*, waar betrekkelijk het grootst aantal kroegen bestaat, is de minste dronkenschap in Engeland, terwijl daarentegen in *Liverpool*, waar het kleinste aantal kroegen is, de meeste dronkenschap voorkomt, te weten 1 arrestatie op de 24 inwoners. De statistiek met betrekking tot arrestaties wegens dronkenschap is onbetrouwbaar. De vraag is als men het aantal tapperijen beperkt, of men dan niet een monopolie schept voor de overblijvende; en in Frankrijk zal nooit een ministerie een voorstel doen dit te beperken, om zelve niet het gevaar te loopen van door de Kamer te worden omgeworpen, wier meerderheid de belangen zal behartigen van hare meest invloedrijke kiezers.

Alsnu moet de quaestie van de opheffing van het privilege van hen die hun eigen landproduct stoken, nader beschouwd worden. In 1893 is namelijk door de Kamer bepaald dat de eigenaren, die hun eigen wijnoogst distilleeren, niet meer dan 20 liter onzuiveren alcohol, dat wil zeggen 40 liter brandewijn van 50 pct., vrij hebben van accijns, d. w. z. voor eigen gebruik. De opheffing van dit voorrecht zoude natuurlijk zeer de schatkist bevoordeelen, maar een andere vraag is of dit nu wel het misbruik zou tegengaan? De wijnboeren zijn juist de meest sobere menschen in Frankrijk, en wel omdat de *voeding* zooveel beter is op het land dan in de steden. Het gevolg van de opheffing zou verder de distillateurs in het groot en de groot-handelaars in alcohol bevoordeelen ten laste van de kleine producenten. Deze stokers in het klein zijn omstreeks 600.000 in aantal, terwijl de groot-industriëlen in alcohol slechts een 4000 bedragen. DELAFOSSE zeide dan ook, in de zitting van 6 Juni 1893, dat het noodzakelijke gevolg van deze opheffing zou zijn het verdrijven van de concurrentie ten voordeele van eene oligarchie in Noord-Frankrijk. Toch

willen zij, die het alcohol-verbruik wenschen te verminderen, deze voorrechten opheffen, weliswaar met het doel de gezondheid van hunne medeburgers t. beschermen, doch ze zullen niets anders bereiken dan dat ze den burgers, die ze willen beschermen, nadeel toebrengen.

DAGAN komt nu eindelijk tot het doel van zijn stuk, zich afvragende wat eigenlijk de oorzaak is van het overgrootte misbruik, dat van alcoholische dranken gemaakt wordt. Men moet niet zeggen dat het alcoholisme alleen eene quaestie is van gewoonte, gebruik of onwetendheid, zooals veelal gemeend wordt; want dan verraadt men dadelijk niet gelet te hebben op een zaak, welke trouwens zoo goed als geheel onbekend is aan de philanthropen, de moralisten en de sociologen, de economisten en de dagbladschrijvers, en wel: *het leven van het volk en het begrip van zijne behoeften.*

Men moet zich verwonderen dat zooveel uitstekende geleerden zoo ingenomen zijn met het nemen van gezondheidsmaatregelen, voordat zij de oorzaak van het kwaad kennen, ja zelfs voordat zij er naar gezocht hebben. Onze schrijver trekt nu ten strijde tegen ont-houderscongressen, enz., en komt dan tot de conclusie, dat onder de hoofdoorzaken, die het menschedom dwingen alcohol te gebruiken, hoofdzakelijk moeten gerekend worden: 1^{ste} onvoldoende voeding, 2^{de} de sociale omgeving en 3^{de} ongezonde woningen.

N. SCHULER, die het voedingsprobleem in de Zwitsersche Kantons heeft nagegaan, heeft gevonden, dat in het rijke kanton Vaud, te Genève, te Chaux-de-Fond, in het kanton Zürich en overal waar veel stikstofhoudend voedsel gebruikt wordt in den vorm van vleesch, kaas en gezond brood, het gebruik van brandewijn zeer gering was, terwijl daarentegen in de armere kantons, het binnenste van het Emmenthal, in Obergau, te Interlaken, in het Sure-dal en op de Italiaansche grenzen het tegenovergestelde was waar te nemen. In deze kantons, waar de voeding hoofdzakelijk bestaat uit aardappelen en maïs en alleen slechte koffie er bij gebruikt wordt, waar spek zelfs een luxe-artikel is, daar spelen schnaps, brandewijn en aardappelen-never, welke een halve frank de flesch kost, een belangrijke rol.

Als proteïne en vet ontbreken, heeft de maag noodig gevuld te worden; de mensch gevoelt zich alsdan zwak en dus poogt hij zich-

zelf te bedriegen, door zich een denkbeeldige sterkte te geven door alcoholica.

Het groote drankverbruik ten onzent moet hoogstwaarschijnlijk ook aan de slechte voeding toegeschreven worden, ten minste deze draagt er zeker veel toe bij. Dat vleesch en zelfs visch (in zoo'n vischrijk land als het onze) een luxe-artikel blijft voor den arbeidersstand is zeer te bejammeren. SIR FRANCIS DRAKE c.s. hebben zeer zeker niet bijgedragen tot de welvaart van Europa door het invoeren van den aardappel, die grootendeels de zoo hoog noodige graan-spijzen vervangt. Zelfs de groote daling in de graanprijzen en het feit dat men heden ten dage voor den zelfden prijs als 100 jaar geleden viermaal de hoeveelheid brood verkrijgt, hebben aan de populariteit van den aardappel geen afbreuk kunnen doen. De aardappel *vult*. Het is bij de menschen in de lagere klassen der maatschappij veelal niet de qualiteit maar wel de quantiteit, die aan het eene voedingsmiddel de voorkeur boven het andere geeft. DAGAN heeft werklieden en directeuren van gieterijen en smeltovens in Frankrijk geïnterviewd. Deze laatsten erkenden dat zij, die belast waren met het overbrengen van het gesmolten metaal, zelden ouder werden dan 35 jaren, en dat zij dus telkenmale hun personeel moesten vernieuwen. Het is een feit dat als deze werklieden niet dagelijks een aanmerkelijke hoeveelheid wijn of absinth drinken, zij zich niet staande kunnen houden. Oppervlakkig zou men zeggen dat het geld, in plaats van aan drank, beter besteed kon worden aan voedingsmiddelen; maar dan vergeet men de verwoestingen, welke deze soort van arbeid op de constitutie van de werklieden uitoefent; want de werkman verliest den trek naar eten, dus hij drinkt omdat hij verplicht is een krachtig en snel opwekkingsmiddel te hebben.

De gieterij echter staat niet alleen. Er zijn honderden van deze vakken, even verwoestend voor het lichaam en die eveneens tot drinken aansporen. Mijnwerkers, stokers op stoombooten, polderwerkers, enz. enz. hebben allen een neiging veel te drinken en drank is naar het schijnt eene noodzakelijkheid bij hun beroep. Al deze vakken dragen er voorts toe bij om het alcoholisme in hunne huisgezinnen en bij hunne nakomelingschap te bevorderen. Het alcoholisme bij deze werklieden moet dan ook niet beschouwd worden als de grondoorzaak van de ziekten, waaraan zoovelen hunner sterven, maar, al verhaast het voorzeker hun doód, meer als een bijkomende omstandigheid.

Nu zijn er nog velen, welke niet die vakken beoefenen en toch kroegloopers zijn, waaromtrent DAGAN verwijst naar het verslag van Dr. DU MESNIL, geneeskundige aan het Nationale Asyl te Vincennes en Dr. MANGENOT, lid van de gezondheidscommissie van het derde arrondissement, in welk verslag de toestand van die arme huisgezinnen wordt nagegaan. Zij vonden dat in de wijk *Ivry*, op 336 woonverblijven met 3 vertrekken, 327 bewoond waren en dat van dezen er, 3 niet meer dan 6 kubieke meter lucht per hoofd aanboden, 12 waren er met 11, 19 met 12 meter; en dan waren nog dikwijls in dat bedrag de winkels en werkplaatsen begrepen.

Om dit juist te schatten, diene dat, volgens FLÜGGE (*Grundriss der Hygiene*), 32 kubieke meter het minimum is van de lucht, die een mensch elk uur toegediend moet worden, zal het koolzuurgehalte in de woonkamer niet stijgen boven 1 op 1000. De lucht in een woonvertrek wordt nooit meer dan 2, hoogstens 3 maal per uur ververscht door de gewone ventilatiemiddelen, dus moet de minimum luchtruimte voor een mensch 16 kubieke meter zijn.

DU MESNIL en MANGENOT vonden voorts als oorzaken van de ongezondheid: een vervuilden ondergrond, afwezigheid van water en van afvoer, vervolgens de slechte hoedanigheid van bouwmaterialen, welke vaak uit poreuse stoffen, ware nesten voor microben, bestonden, afwezigheid van kelders, gebreken aan daken, onzindelijkheid van de privaten, enz. enz. De redacteur van *l'Economiste français* beweert, dat de bewoners zoo min mogelijk in hunne woningen vertoeven en dat de taveerne dus voor hen groote aantrekkelijkheid heeft; de kroegen zijn dan ook talrijk in de Avenue *Ivry*. Er zijn daar 61 winkeliers, waarvan 23 kroeghouders zijn en 8 kruideniers, die tevens wijn en brandewijn verkoopen. In de Avenue de Choisy zijn 38 winkels, waarvan 27 kroegen zijn.

De wijk, waar te Amsterdam de Israëlieten wonen, gewoonlijk de Jodenbuurt genoemd, is zeker ook dicht bevolkt en ook een minder gezond verblijf voor menschelijke wezens. Ook daar huist de bevolking weinig in hare woningen; maar het aantal kroegen is er zeer gering en openbare dronkenschap komt weinig voor. Daarentegen wemelt de Jordaan, ook een zeer dichtbevolkte wijk in de hoofdstad, van kroegen; ook daar brengt de bevolking haren tijd, al is het niet zoo in het oogvallend, grootendeels op straat door, verspreidende zich meer over de geheele stad. De dronkenschap van den Jor-

daan is bekend (Hartjesdag, enz.), en bijna elk hoekhuis op de talloze kruispunten is eene tapperij. Zou hier het verschil liggen in het ras? Men mag dat wel aannemen, als men het oog slaat op andere Oostersche volkeren, terwijl ook de godsdienst het zijne er toe moge bijbrengen. Menschelijke mierennesten komen voor in Constantinopel, en vooral in Voor-Indië (Benares, Bombay, enz.), en de dronkenschap is daar zeer beperkt. In China daarentegen vervult opium de plaats van alcohol en het gebruik daarvan is veel beperkter en aldaar waarschijnlijk ook niet zoo verderfelijk, als door dik en dun beweerd wordt. Opiumschiiven is echter ook nog maar van een betrekkelijk jonge dagteekening, zoodat observatie hieromtrent nog veel leeren kan.

In Duitschland is in de laatste jaren een nauwkeurig onderzoek ingesteld naar de hoeveelheid lucht in de woonverblijven en het is wel toevallig, dat juist uit die statistiek blijkt dat *München*, de stad van het enorme bierverbruik, zeer slecht aangeschreven staat, wat betreft de behuizing van de armere klassen. Met de laatste volkstelling (31/12/1899) heeft men ook hier te lande gepoogd de hoeveelheid van vertrekken op het aantal bewonende personen, alsmede het aantal der vensters, dienstbaar voor behoorlijke luchtverversching, te bepalen. Deze statistiek zal, wanneer zij openbaar gemaakt wordt, zeer belangrijk zijn met betrekking tot het alcoholverbruik in de wijken, waar de meest ongezonde woningen worden aangetroffen, en het is te wenschen dat de regeering de betrokken gemeenten daar opmerkzaam op zal maken, opdat meerdere woningen als ongeschikt voor bewoning zullen worden afgebroken, in de hoop en naar wij aannemen in de gegronde veronderstelling dat daardoor alsdan het alcoholverbruik zal verminderen.

De deelnemers aan de onthouderscongressen vergeten in hun ijver dikwijls dat de kroeg de »salon" van den arme is.

DR. JULES ROCHARD heeft dit goed begrepen toen hij de volgende welsprekende passage schreef: »De werkman in de groote steden gevoelt zich ternedergedrukt, na een doffen slaap nog vermoeid zijnde van den arbeid van de vorige dagen en in de slechte atmosfeer van zijne gehuurde kamer. Een onbestemde neerslachtigheid maakt voor hem de hervatting van zijne werkzaamheden zeer moeilijk. Zijne klederen zijn vochtig, want het heeft den dag te voren geregend, hij moet deze aantrekken en gaat rillende de deur uit. Het is in den winter, de dag begint aan te breken, de regen valt fijn en gestadig

op het glibberig plaveisel. Het is somber. Het is koud. De werkman denkt aan den harten dag, die voor hem ligt en aan de dagen die moeten volgen. Het verleden is vreugdeloos, het heden ellendig en de toekomst dreigend. Dit alles speelt hem door het hoofd en hij vervolgt zijn weg treurig en ontmoedigd. Daar komt hij voorbij een kroeg; hier is een toevluchtsoord. Hij gaat er binnen, vraagt om een glas brandewijn en drinkt het in een slok uit. Nu verandert alles. Het zwakke gevoel van daareven maakt plaats voor een weldadig gevoel en een bewustzijn van kracht; de gedachten worden minder somber, de zwartgalligheid verdwijnt met de alcoholische dampen; de werkman, voor het oogenblik getroost, neemt het juk der ellende weer op met een zucht van verlichting en gaat naar zijn werkplaats. Zal de eerste steen op hem geworpen worden door dengene, die in het ruwe soldaten- of matrozenleven nooit gedwongen is geworden om aan den alcohol tijdelijk steun en kracht tot het volbrengen van de taak te vragen?"

Resumeerende, zegt DAGAN, is het onmogelijk alcoholisme van armoede te scheiden. Het is zwaar dit te erkennen. Maar is het erkennen van eene waarheid in het sociale leven niet altoos te verkiezen boven een stilzwijgen, dat zich medeplichtig maakt aan leugen en dwaling? v. coste vraagt zeer terecht in zijne »*Questions sociales contemporaines*» of het alcoholisme wel een oorzaak en niet veeleer een in het oog vallend verschijnsel van het pauperisme is, een symptoom zooals men in de geneeskunde zegt? DR. LEGRAIN is overtuigd dat tegenwoordig het alcoholisme in de ellende zijn grootste verbreider vindt. LIEBIG heeft neergeschreven, dat men in vele landen de armoede en ellende toeschrijft aan het steeds groeiende en overdreven gebruik van alcoholica: »dit is eene dwaling, *niet het gebruik van alcohol is de oorzaak, maar het gevolg van de ellende.*» Het is een uitzondering op den regel, wanneer een weldoorvoede man een brandewijndrinker wordt. Maar wanneer een werkman minder verdient door zijn arbeid dan noodig is om zich de noodige voedingsstoffen te verschaffen, ontstaat een onbedwingbare en onverbiddelijke dwang om bij alcohol zijn toevlucht te zoeken. Hoe wil men dat hij werken zal als onvoldoende voeding hem elken dag een zeker gedeelte van zijn kracht ontnemt?

Dergelijke getuigenissen sluiten volkomen met de analyse, die DAGAN zelf gemaakt heeft van den toestand waarin tegenwoordig het grootste deel van het volk verkeert.

DE RIJCKERE in de »*Archives d'Anthropologie criminelle*» schrijft: »men drinkt om zich te troosten, om zich te verdooven, om te vergeten. Droefheid, wanhoop, de vlijmende smart die het kost, om te blijven leven, ontzenuwing, luiheid, de verwoesting van het huisgezin, van het huiselijk leven, erfelijke voorbeschiktheid zijn het, die onvermijdelijk geheele bevolkingen tot het alcoholisme doen overgaan.»

De Bijbel wijst hier zelfs (Psalm 104 : 15) op, en GALLENUS, PLATO in het tweede boek der *Wetten*, en ARISTOTELES hebben dezelfde gedachte onder andere vormen uitgedrukt en HORATIUS' bekend »*Fecundicis quem non facere desertum? Contracto quem non in paupertate polutum?*» wordt hier zeer juist door DAGAN aangehaald.

Dr. P. F. SPAINK haalt in zijn boek *Over Alcoholismus* vele voorbeelden uit oude tijden aan, die hetzelfde beweren, waaronder de hier zeer toepasselijke citaten van THEOGNIS (Elegiën 881—882; 1127—1131, enz): »Wijn verdrijft zorgen.» »Drink ik wijn dan vergeet ik de nijpendste armoë.» »Wanneer gij wijn drinkt verjaagt gij de drukkende zorgen; in den vreugderoes gaat gij lichter uws weegs.» Aan de daar genoemde voorbeelden zouden nog toe te voegen zijn OMAR KHAYYAM's woorden in *Rubaiyat*, b. v. in Quart: VII:

»Come, fill the Cup, and in the fire of Spring,
»Your Winter — garment of Repentance fling.»

en in XXI:

»Ah, my Beloved, fill the Cup that *clears*
»TO DAY of past Regrets and Future Fears.»¹

Dr. SPAINK stemt ook met de te voren genoemde geleerden in, wanneer hij schrijft: »wanneer men smart gevoelt of een doel niet bereiken kan, wanneer men te zwak is om een gegeven arbeid te verrichten of te *weinig voedsel* tot zich kan nemen, wanneer men twijfelt aan de toekomst, enz., enz., dan kan de gewone hersenarbeid niet meer volbracht worden op de zelfde wijze. Een kleine dosis alcohol reeds geeft de dingen een ander aanzien, omdat de fijnst bewerkte gedeelten der hersenmassa, de contrôle-centra, er door worden verlamd: het werk zal den werkman een tijdlang beter vlotten, hij zal een anders niet te voltooien arbeid op den gestelden tijd naar behooren afleveren, het leed zal minder gevoeld worden; *de hongerige maag is tot zwijgen gebracht*, de teleurstelling, de twijfel wordt onver-

¹ Vertaling van FITZ-GERALD.

schilligheid, enz., enz. — Maar dit alles geschiedt ten koste van het orgaan, waarmede bij den mensch de strijd om het bestaan in alle hevigheid gestreden wordt: de hersenen." (De cursiveering is van schrijver dezes.)

In ons land wordt in de voornaamste fabriekssteden veel gedronken. In 1881 was het verbruik in het geheele land aan gedistilleerd per hoofd 9.38 liter, in 1889 was dat verminderd tot 8.81 liter per hoofd. Wat zien we nu in de fabriekssteden?

Volgens Mr. J. KRUSEMAN (*Werking der Nederlandsche Drankwet*) was het gebruik van gedistilleerd in die jaren:

	Liter per hoofd in 1881	in 1889
Eindhoven.....	17.7	17.6
Delft.....	15.5	14.4
Almelo Stad & Ambt.....	13.8	16.1
Hengelo.....	13.9	15.5
Helmond.....	11.9	12.3
Oldenzaal.....	12	15.8
Enschede en Lonneker.....	11	13.6
Tilburg.....	10	8.2
Maastricht.....	4.6	3.

Wij zien hieruit dat de fabriekssteden Tilburg en Maastricht beneden het gemiddeld verbruik in het gansche land gedaald zijn, wat waarschijnlijk aan het gebruik van bier is te wijten; ook Delft is gedaald. Te Helmond daarentegen is het verbruik zeer toegenomen en in Eindhoven nagenoeg stationair gebleven. Deze plaats staat bovenaan op de lijst en het was wenschelijk daar het gehalte der woningen te onderzoeken en de hoeveelheid kubieke meters lucht, daarin per hoofd beschikbaar. In het nijvere Twente is het drankverbruik toegenomen in niet geringe mate. Zou hier wederom het verband zijn aan te toonen tusschen meerdere productie en gebrekkige voeding, zoodat drank gebruikt moet worden om de taak te volbrengen? Het ware zeker de moeite waard dit te onderzoeken. In alle geval is het opmerkelijk, dat juist in de meeste fabriekssteden het alcoholverbruik tot zulk eene aanzienlijke hoeveelheid geklommen is. Dat de volkshygiëne er het hare toe bijbrengt om het euvel te bekampen, is duidelijk uit de woorden van den boven reeds genoemden Prof. Dr. C. V. L. FLÜGGE, die, in zijn *Grundriss der Hygiene* de aetiologie en prophylaxis van arbeidersziekten besprekende, zegt: »Om het alcoholmisbruik tegen te gaan en ook met het oog op de noodzakelijkheid voor prikkels bij arbeiders,

is het te wenschen, dat op talrijke plaatsen in elke stad koffie- of theehuizen worden opgericht, waar deze dranken voor den minimum-prijs te verkrijgen zijn". Hij wijst er op hoe moeilijk het is om voor het gebruikelijke loon spijzen te verkrijgen, die voldoende zijn om het lichaam naar behooren te voeden. Dit kan nauwelijks geschieden met eene nauwkeurige kennis van de voedzaamste en de hun prijs waard zijnde voedingsproducten; hoe kan dit dan geschieden door hen, die, zonder kennis van de voedingswaarde der spijzen, alleen geleid worden door het uiterlijk, het volumen en den smaak?

Een groot deel van de arbeiders en hunne gezinnen vertoont daardoor de duidelijkste symptomen van ontoereikende voeding. FLÜGGE constateert hieruit het gewone gevolg: alcoholismus, daar het gevoel van slapte en malaise van zelf tot een prikkelend middel drijft, hetwelk tenminste een gevoel van kracht en bekwaamheid te voorschijn roept. Het meerendeel woont in huurkazernen (in Duitschland), welke niets aanbieden wat voldoende is; er is niet voldoende lucht, ventilatie en verlichting, zoodat de vuilheid bevordert en slordigheid veroorzaakt wordt bij gezinnen, die in den beginne alles in het werk stelden om zich een gezellig tehuis te verschaffen. Dus ook daar blijkt de kroeg de »salon" van den arme te zijn. FLÜGGE geeft het volgende voorbeeld van goede voeding voor een arbeider, wat dus iets meer dan 30 centen kost: ¹

¹ FLÜGGE geeft ook op het voedsel, volgens hem geschikt voor een persoon, die met den geest werkt en dus niet zoo veel koolhydraten, maar meer vet en eiwit en licht te verteren kost noodig heeft.

	Eiwit.	Vet.	Kool- hydraat.	Prijs..
300 gr. wittebrood.....	17.0 gr.	4 gr.	135 gr.	10 Pf.
530 gr. rauwe = 400 gr. geschilde aardappelen	5.4 »	—	80 »	3 »
100 gr. Rijst voor rijst met melk..	5.8 »	—	76 »	5 »
500 gr. Melk voor de rijst	20.0 »	20 »	20 »	7 5 »
100 gr. (= 110 gr. rauw) Ei.....	12.5 »	12 »	—	8 »
250 gr. (= 317 gr. rauw) vleesch.	50.0 »	—	—	43 »
60 gr. Boter.....	—	50 »	—	15 »
	110.7 gr.	86 gr.	311 gr.	91.5 Pf.

Hierbij moet nog berekend worden 20 tot 30 Pf. voor kruiden, vet voor de toebe-reiding en genotmiddelen.

	Verteerbaar eiwit.	Vet.	Kool- hydraat.	Prijs.
750 gr. Roggebrood.....	34 gr.	6 gr.	350 gr.	16.4 Pf.
1860 gr. rauwe = 1000 geschilde aardappelen.....	13.5 »	—	200 »	7 »
250 gr. ruwe = 200 schoone zoute haring.....	20 »	14 »	—	10 »
200 gr. worst.....	22 »	24 »	—	16 »
50 gr. magere kaas.....	16 »	4 »	—	2.5 »
	105.5 gr.	48 gr.	550 gr.	52 Pf.

Nu is, zegt FLÜGGE, het voedsel billijker als men niet markt- maar en-gros-prijzen betaalt, zooals bij de voeding van openbare instellingen, bijv. bij het leger, enz. het geval is. Hier worden de voedingsmiddelen zoo veel mogelijk direct en in groote hoeveelheden gekozen, het vee zelf geslacht, enz. Het onderscheid in prijs bij brood en groenten valt niet zoo direct in het oog, maar wel bij het vleesch, dat per kilogram in het groot op 80—90 pf. komt, en zonder afval op 1 mark (60 cent). Een gevangene te voeden kost daarom slechts 28—36 pf., een soldaat 30—35 pf., per hoofd en per dag. (Vleesch kost anders omtrent 1,72 mark.) Ook in ons land schijnen, al wordt het vee goedkooper, toch de vleeschprijzen in het klein niet te verminderen.

Als we de loonen nagaan, zooals ze opgegeven zijn door het »department of Labour» te Washington, dan zal men waarnemen, dat de loonen stijgen hoe westelijker men komt en tevens, dat met den tijd de loonen zelf ook gerezen zijn, behalve te Chicago, waar eene daling merkbaar is.

De gemiddelde dagloonen van timmerlieden, schrijnwerkers, letterzeters, smeden, metaalwerkers, metselaars, schilders en losse arbeiders, allen te zamen vereenigd, bedroegen in

	1870—1878	en in 1888—1896
te Luik.....	f 1,67	f 1,85
» Parijs.....	» 3,10	» 3,66
» Londen.....	» 3,87	» 4,05
» New-York.....	» 6,40	» 7,63
» San Francisco.....	» 9,03	» 8,45

Hoewel het verschil in prijzen zeker aanmerkelijk is, is het echter voor de hoofdproducten niet zoo zeer van beteekenis of de loonen in San Francisco veel beter zijn dan te Luik. Ik heb niet de bedragen per liter per hoofd kunnen vin-

den voor Californië of voor San Francisco in het bijzonder, noch het gebruik per hoofd voor Luik, maar in 1895 was het gebruik in België 10 liter per hoofd, een abnormaal hoog cijfer ten opzichte van de overige landen, hoewel het weer een weinig daalde in 1896.

In Californië is echter ook de »Local Option''-wet van kracht en deze zal zeker het hare bijdragen tot een geringer alcohol-gebruik. Dus zoude uit de loonen weer te zien zijn dat armoede een der grootste oorzaken van het alcoholisme is. Vreemd is het dat DAGAN geheel het »Local Option''-systeem over het hoofd ziet. Dit is toch een van de weinige, die in Amerika op sommige plaatsen een goeden invloed uitgeoefend hebben, vooral in Missouri. Het ware te wenschen dat ook onze wetgeving toeliet, dat een of twee gemeenten, liefst een stad en een dorp, er toe gebracht kunnen worden een stemming onder de inwoners te houden, of deze nu voortaan een »droge'' of eene »natte'' gemeente wilden zijn. Men zoude hier tot verrassende resultaten kunnen komen en ik voor mij vrees dat hier geen gemeente zoude gevonden worden, waar $\frac{2}{3}$ van de geheele meerderjarige bevolking stemmen zou tegen het gebruik van alcoholica binnen hare grenspalen.

Van alle in dit overzicht geciteerde auteurs scheidt Mr. BELINFANTE zich van de overige af in zijn »*De Staat tegenover het Alcoholisme*'' , waar hij zegt: »niet alleen werkt de alcohol nadeelig op den gezondheidstoestand van lichaam en geest, niet alleen verslapt hij het gevoel van verantwoordelijkheid, van zedelijkheid en recht, maar hij is ook een der *grootste factoren van de armoede*,'' en hij tracht dit verder te bewijzen; dat alcoholisme als circulus vitiosus wederom armoede na zich sleept, geven wij intusschen Mr. BELINFANTE grif toe.

Hoofdzaak blijft echter onzes inziens de door de omstandigheden verwekte zucht naar een prikkel, naar een zorgenverdrijver, zooals het opium bij de Chineezzen, de hasjisch bij de Oostersche volken en de dagga bij de Bantu-rassen; ja, er is geen volk, dat niet het een of ander stimulans heeft buiten de alcoholica. Het algemeen verspreid gebruik van tabak is hiervan een sprekend voorbeeld. DAGAN zegt voorts, dat de werklieden in de caoutchouc-fabrieken te Boston en omstreken een middel hebben om zich dronken te maken door het gas hetwelk nafta ontwikkelt, en dat de physiologische uitwerking daarvan bijzonder opvrolijkend is. In December 1898 wees het dagblad »*La Presse*'' op een ander middel, dat de armere klassen ge-

bruiken om zich op een goedkoope wijze te bedrinken. In de buurt van de Bastille merkten eenige leveranciers van petroleum, welke voor de industrie geleverd werd, op, dat het gebruik in hooge mate vermeerderde. Zij hielden toen nauwkeurig toezicht aan de uitgangen van de werkplaatsen en bevonden, dat men de petroleum dronk om zich moed te geven voor den arbeid. Hetzelfde blad voegde er bij dat het petroleumgebruik in de voorsteden groote verwoestingen aanricht. In Amerika heeft men daarentegen gevonden dat de armere lieden veel petroleum gebruiken voor long- en borstkwalen; misschien wel met hetzelfde doel om zich verlichting tegen pijnen en ongemak te verschaffen.

We hebben dus gezien dat het alcoholisme, volgens bijna allen die het bestudeerd hebben, zijn ontstaan te danken heeft aan mensche-lijke ellende, het gevoel van malaise, armoede, afmattenden en aan het gestel ruïneerenden arbeid, slechte behuizing en dergelijke meer. Nogmaals komen we hierop terug en leggen vooral den nadruk op de stelling, dat alcoholisme niet de ellende en de armoede, enz. veroorzaakt, maar er het noodzakelijk gevolg van is.

Wat zijn dan de middelen om het kwaad te verminderen? We hebben gezien dat de meeste wettelijke middelen weinig afbreuk deden. Het »*Prohibition System*» is gebleken totaal ongeschikt te zijn en zedeverbeterend te werken. Immers, wil men, zegt DE RYCKERE, plotseling (in Frankrijk) het alcoholgebruik verbieden, dan zoude terstond een opstand uitbarsten, duizendmaal verschrikkelijker dan een broodoproer.

Een *staatsmonopolie* schijnt, zooals boven ontvouwd is, ook niet afdoende te zijn, *verhoogde belasting* en *vermindering van belasting op andere dranken* is evenzeer ondoelmatig gebleken, *opheffing* van het voorrecht, genoten door de stokers van eigen product (in Frankrijk), kan geen noemenswaardigen invloed uitoefenen op het gebruik, en *vermindering van het aantal kroegen* kan in Frankrijk niet geschieden zonder groote beroeringen in den Staat. In ons land echter schijnt dit wel het geval te zijn; want de vermindering van het alcoholverbruik moet daaraan toegeschreven worden in verband met de wet op de *openbare dronkenschap*. Intusschen zal het nog moeite genoeg geven om het getal kroegen tot het juiste, bij de wet bepaalde getal terug te brengen; maar al kon dat geschieden, dan zou het alcoholverbruik toch nog zóó groot zijn, dat de vermindering op den toestand van het volk weinig invloed zal uitoefenen, omdat het

aantal vergunningen nog steeds zeer groot blijft. *Local option* heeft, bij al zijn goed, dit tegen, dat het het misbruik niet heeft kunnen beteugelen. In *Massachusetts* moet jaarlijks gestemd worden of voor dat jaar vergunningen gegeven zullen worden om sterken drank te verkoopen; en nu komt het voor, dat eene gemeente het eene jaar »nat” en het andere »droog” is. In *Missouri* wordt eens in de 4 jaar gestemd en geen kroeg mag in een blok huizen opgericht worden als de meerderheid der bewoners van dat blok er tegen is. Zoo heeft elke staat, waar »*local option*” bestaat, zijn eigen bepalingen, sommige min of meer vermakelijk. Het groote voordeel van »*local option*” is dat hetzelfde publiek, dat de kwestie uitmaakt of vergunning voor sterkedrankverkoop al of niet gegeven zal worden, ook alle plaatselijke beambten, die het gekozen systeem moeten volgen en ten uitvoer brengen, kiest en steunt. Dit is nu wel goed in Amerika, maar helpt niet voor Europa in het algemeen, zoolang het persoonlijke algemeene kiesrecht nog niet in die mate is uitgebreid. Als nu de meeste systemen tot beteugeling van het drankmisbruik werkeloos blijken te zijn, dan is het noodig de grondoorzaken aan te vallen, en dan moet men beginnen met het verbeteren van de arbeiderswoningen, zoodat de kroeg niet meer de »salon” zij van het huisgezin. De groote kazernewoningen worden ongeschikt geacht; maar alleenstaande woningen, hoewel zij natuurlijk de beste zijn, worden veelal wegens het terrein te duur, zoodat dubbelwoningen, voor twee families, beter aan het doel zouden beantwoorden, *mits* zij hare ingangen hebben aan beide zijden en niet in den voorgevel naast elkaar, opdat de bewoners zoo min mogelijk met elkaar in aanraking behoeven te komen.

Een zoodanig half dubbelhuis kost van 2200 tot 1300 mark (FLÜGGE). In Mülhausen in den Elzas heeft men dubbele dubbelhuizen gebouwd, zoo dat vier huizen een vierkant vormen, en daarvan worden groote vierkanten gevormd met vier zulke blokken als zijden. Tusschen de grootere vierkanten loopen dan ook bredere straten, zoodat elk vierkant 64 huisjes van eene verdieping bevat, en die, 4 bij 4, allen weer afzonderlijk staan. Deze maatregel, verbonden met goede waterleiding en rioleering, is niet duur en heeft uit een sanitair oogpunt veel voor, vooral als nog zulk een arbeiderskwartier, dat uit den aard der zaak ver buiten de stad moet liggen, door een geschikte tramverbinding gemakkelijk te bereiken is.

Bij Haarlem schijnt een zoodanig kwartier van een verdieping hooge

huisjes opgericht te zijn tusschen de Leidsche Vaart en den Holland-schen IJzeren Spoorweg. Het ware van belang te weten of dronkenschap onder de arbeiders, die daar wonen, minder voorkomt dan in arbeiderswijken van de oude stad. Een misschien theoretisch gebrek hebben de huisjes, n.m. dat de deuren alle aan den voorkant zijn, zoodat veel van de vrijheid den bewoners ontnomen wordt; maar natuurlijk zijn huizen, in zulke lange rijen gebouwd, veel goedkooper. Men ziet die lange, eenvoudige huizenrijen vooral in Londens omstreken en in het East-End. Natuurlijk maken die onafzienbare huizenrijen, hoe sanitair goed ze soms ook mogen zijn, op de bewoners een neerslachtigen indruk, welke vooral begrepen wordt na de lezing van SIR. WALTER BESANT'S »*All Sorts and Conditions of Men,*» waarvan het oprichten van het *People's Palace* het gevolg is geweest. SARPHATI, die zoo veel deed voor zijne geboortestad, had zijn Paleis voor Volksvlijt midden in of onmiddellijk bij den Jordaan moeten zetten, waardoor het gebouw stellig beter aan zijne bestemming beantwoord had en waardoor indirect de gezondheidstoestand dier buurten bevorderd zou zijn. Het is toch bekend, hoeveel nut stichtingen als »Ons Huis» te Amsterdam en als »Urania» te Berlijn doen.

Wanneer men den arbeiders, behalve betere woningen, ook eenige vermaken geeft, welke nuttige afleiding bezorgen, dan zal het kroegbezoek zonder twijfel verminderd worden. Behalve den zedelijken invloed, door vele kerkelijke voorgangers van alle gezindten uitgeoefend; en de goede resultaten welke verkregen worden door jongelings- en onthouders-vereeningingen, is ook een gepast vermaak nuttig en noodig, om het volk eens een tijdelijk verzet uit zijne eentonigheid en nooden te bezorgen, waarvan anders alleen alcohol hen tijdelijk verlost.

Dat hiertoe de sport oneindig veel kan bijdragen, is aan duizenden bij ervaring bekend, en opmerkelijk en behartigenswaard voor den werkenden stand is het goede voorbeeld van den Engelschen werkman, die, liefhebber van het voetbalspel zijnde, als bij intuïtie den alkohol laat staan.

De invloed van de voeding is uit het boven aan FLÜGGE ontleende al wel duidelijk genoeg gebleken. In Amerika heeft men met praktischen zin spoedig gevonden, dat slechte voeding slechten arbeid voortbracht en dat de hoofdzak niet zoozeer zat in de loonen, dan wel in de onbekendheid van den werkman met de voedingswaarde, zoodat hij abusievelijk vaak aan quantiteit boven qualiteit de voorkeur gaf.

In Pittsburg en andere groote nijverheidssteden zijn de fabrieken begonnen met lokalen af te staan of te bouwen, waar de werkman rustig zijn schaftuur kon doorbrengen; spoedig ging men verder, en gaf hem zelfs vrij lunch, door in de lokalen, voor het schaftuur bestemd, tafels aan te richten met een beperkt menu (plat du jour) van eenvoudige maar met zorg gekozen spijzen. Alcoholvrije dranken kon hij zich desnoods voor eigen geld aanschaffen van een in de zaal geplaatst buffet, maar koffie, thee en cacao waren kosteloos verkrijgbaar; bij dit alles werd de werkdag op 8 uur *werken* teruggebracht.

Het resultaat was dat door het rustiger eten, het betere voedsel, *meer en beter* werk door diezelfde werklieden werd voortgebracht dan te voren in een werktijd van 10 of meer uren daags, en dat de extra gemaakte kosten ruimschoots vergoed werden. Dat de meeste werklieden het alcohol-gebruik vrijwillig prijsgaven spreekt volgens onze stelling van zelf, omdat de oorzaak, de gebrekkige voeding, opgeheven was (*Review of Reviews* en Amerik. tijdschriften). Het aantal koffiehuisen en melkinrichtingen, die langzamerhand overal verrijzen, zullen voorzeker groot nut stichten, evenzeer de volksgaarkeukens.

Het is rechtstreeks het belang van de fabrikanten en maatschappijen dat hunne werklieden flink gevoed worden, evengoed als dat van de werklieden zelf. Het spreekt toch wel vanzelf dat meerder en beter werk gedaan zal worden door een weldoorvoed man, die zijn leven niet meer zoo hopeloos inziet als vroeger, vooral wanneer de pensioneerding van ouden van dagen er eindelijk eens aan zal zijn toegevoegd. De gemeenten Eindhoven, Tilburg, Delft, Helmond en geheel Twente mogen deze stelling wel eens in overweging nemen. De zorg voor de voeding en de behuizing brengt verbeterde sociale omgeving van zelf te weeg, doet het alcoholverbruik tot een minimum dalen en verschaft der nijverheid dagelijks frissche werkkrachten, wat bewezen is voordeelijker en productiever te zijn, om niet te gewagen van den meer menschaardigen en hygiënischen toestand der werklieden. Het is dus meer aan de maatschappij dan aan den Staat om het alcoholisme tegen te gaan.

Het kwam mij voor, dat naar aanleiding van DAGAN'S artikel in *L'humanité nouvelle*, de lezers van het *Album der Natuur* mij wel eenige oogenblikken zouden willen volgen, waar de voeding, het milieu en de woning van den mensch, m. a. w. de groote factoren van de volksgezondheid, met een der grootste euvels, het alcoholisme, in oorzakelijk verband zouden worden gebracht.

A p e l d o o r n , 15, 2, '01.